

TORDAI UNITÁRIUS PAPOK.

Torda városa nemcsak politikailag, hanem egyházilag is nevezetes hely hazánkban. Itt mondatott ki a vallás-szabadság Erdélyben; itt vétetett be a törvényes vallások közé a mi vallásunk, melyet Ó- és Uj-Torda is mindjárt kezdetben elfogadott. Lelkészei nagy szerepet vittek az akkori országos vallási vitatkozásokon. Mint első rendű, mivel lakosságu városnak, később is a legjelesebbek közé tartoztak papjai, kik egyházunk közös ügyei intézésében is hathatós befolyást gyakoroltak.

Neveiket és a rájuk vonatkozó adatokat, időnként összejegyezve, bármennyire hiányosak legyenek is ez adatok, méltóknak itélem a közlésre. Egy részük megvan Uzoni Fosztó Istvánnál is 1772-ig vagy is Szócsi Miklósig¹⁾; nekem sikerült még többet felfedezni; az ő adatait több helyt kipótolni, vagy helyreigazítani, s 1772-től napjainkig lehozni. Az itt közlött adatok még nem teljesekek, nem is mindenütt világosak, de könnyebb lesz a kiegészítés és a homály eloszlatása, ha legalább a keret közzétételük. E jeles papok közül többben természetesen irodalmilag is nevet vívtak ki maguknak, s műveiket is — a mennyit feljegyezve találtam — fel fogom sorolni, mellőzve azokat, a kik később tanárok lettek, részint helykimélelsből, részint, mert azok a tanárokéi közt is megemlíthetők lesznek.

Minthogy Uj-Torda is unitárius volt a Básta koráig, mikor népének nagy része leöletett, s a külön ekkla itt megszűnt, és Bethlen Gábor oda Magyarországról ref. hiveket telepített: említsük meg előbb az uj-tordai papokat.

Az uj-tordai első ismeretes pap, Szegedi Lajos, a ki a Gyula-Fejérvártt 1568. márt. 8-án kezdődött 10 napi vitatkozáson az unitáriusok részéről mint egyik bíró vett részt.²⁾ Itt volt 1579-ben is, mikor Dávid F. ellen vallott, de már „elgyengült öreg“-nek iratik.³⁾

¹⁾ L. Uzoni F. István. Historia Eccl. kézirat II. 849—854. l.

²⁾ Jakab E., Dávid F. Emléke. 109. l.

³⁾ Defensio Fr. Davidis 269 l. Simén Domokos-féle péld.

Utána következett új-tordai papnak Óvári (Kállai) Péter a kinek neve 1579. májusban említették először. Ekkor ugyanis ez és Sztárai Miklós „Tordán nagy könyörgéssel is alig nyerhették meg, hogy Dávid Ferenczhez bocsáttassanak, mikor fogolyként Fejérvárra vitték¹.” Ez a Sztárai Miklós is részt vett az előbb említett Fejérvári vitatkozáson az unitáriusok részéről, mint egyik bíró, de nem iratik, hová való pap volt. Uzoni István új-tordai papnak írja 1579-ről és Óvári Pétert ó-tordainak; de mivel Szegedi Lajosról bizonyos, hogy 1568. és 1579-ben is új-tordai pap volt, én azt hiszem, hogy Óvári az öreg Szegedi mellett 1579-ben segéd volt s innen ment át Ó-Tordára a Sztárai halála után. Harmadik és utolsó unitárius pap volt Uj-Tordán Varsolczi János, a ki az Óvári Péter halála után átment Ó-Tordára. Több pap itt nem volt, mert az ekkla a Básta idejében elpusztult.

Lássuk az ó-tordai papokat.

1. Sztárai Miklós 1568—1582. ápr. 18.

A mint fennebb látók, az 1568. márt. Gyula-Fejérvártt tartott vitatkozáson az unitáriusok részéről mint egyik bíró vett részt. 1579-ben, mikor Dávid Ferencz Tordán keresztül vitték, ő és Óvári Péter meglátogatták; Fejérvárt is e kettőt jelölték ki, hogy Dávid Ferenczét védelmezzék.¹) Uzoni István szerint 1582. ápril 18-án halt meg, csakhogy szerinte új-tordai pap volt. Költői lelkületű ember volt. Művei közül ez ideig kettő ismeretes: „Sokan vadnak mostan olyatén emberek“ kezdetű ének a Dávid F.-féle énekes könyvben²) és „Az viz ezon nec Historiayaról való szep Enec“, kiadatott Kolozsvártt, 1581. Ennek egyetlén ismeretes példánya megvan a M. Nemz. Muzeum könyvtárában, Pesten.³)

2. Óvári (Kállai) Péter esperes, 1582 – 1601.

Uzoni István ezt teszi 1-ső tordai papnak 1579-től kezdődőleg, de a mint fent láttuk, a Sztárai halála után mehetett át Uj-Tordáról Ó-Tordára.

Esperes is volt Aranyos-torda körben, a mint a Kolozsvári Partiale Consistorium jegyzőkönyve több pontjában világosan iratik. Valószínűleg az 1580-ban tartott zsinaton választatott meg, mikor 12

¹) L. Defensio Francisci Davidis stb.

²) Ker. Magvető 1871. 105. l.

³) Egy 1580-ki kiadását is felfedezte Fraknoi Vilmos egy könyvtáblában. L. Magy. Könyvszemle, 1878. 257. és 265. l.

esp. választatott. Neve utoljára 1601. márt. 7. emlittetik a Partiale Consist. jkvben¹⁾. Halála ideje ismeretlen.

3. Varsolczi János, esperes. 1602?—1608.

Mikor kezdette itt a papságot, arról nincs biztos adat. Csak annyi bizonyos, hogy 1607. az ó-tordai papságból Kolozsvárra hivattott, de a főconsist ez évi jun. 10-én azt rendelte, hogy még egy évig maradjon Tordán.²⁾ A következő 1608. évben csakugyan Kolozsvárra vitetett be, s ott halt meg, mint a magyar ekkla papja 1628. márt. 9-én.³⁾ Torda-Aranyóskörben esperes is volt. Uzoni azt írja, hogy 1582-ben következett Sztárai után új tordai papnak, szerintem azonban itt Óvári után következett, s ennek halálával lett utóda Ó-Tordán úgy az esperesi, mint a papi hivatalban, 1601—1607 közt. Fő- és zsinati tanácsok a Básta és Mihály vajda rémuralma alatt nem tartatván, az ez időbeli homály csak más forrásból lesz eloszlatható.

Ennek hasonnevű fia, ifj. Varsolczi János előbb volt Kolozsvárt tanár, aztán pap az akkor gazdag jövedelmű kolozsi ekklában, hol fiatalon elhalt. Mint kolozsvári tanárnak, fennmaradt a Péchy Simonné Kornis Judit halálára 1621. irt gyászverse, mely megvan a székelly kereszturi gymn. Jakab E.-féle könyvtárban.

4. Id. Járai János esperes, 1608—1623.

Ezt Uzoni nem említi a tordai papok közt, de hogy az és esperes is volt, biztosan következtethető a vallásközönség levéltárában fennmaradt Radezky B. püspökhöz 1616. márt. 10.—1616. máj. 27. és 1621. máj. 21-ről intézett leveleiből, melyek mindenike Tordáról van keltezve. Ezek tárgyai és foglalatja szerint esperesnek is kellett lennie, noha csak pusztá neve van aláírva.⁴⁾ Hogy nem rector volt, bizonyos abból, mert 1616-ban ifj. Sztmártoni Bodó Bálint volt a tordai rector.

Uzoni a toroczkoí papok közé sorozza, hová szerinte mint kolozsvári köztanító 1597-ben a Kolozsvárra megválasztott Toroczkaí Máté helyébe vitetett.⁵⁾ Ez azonban nem állhat meg azért, mert Járai Sámuel — e János fia — mint kolozsvári első pap, (plébánus), 1643. nov. 22-én, életének 53-ik évében halt meg,⁶⁾ tehát 1590-ben

¹⁾ L. Prot. Partiale Consist. I. 252 l.

²⁾ L. Protoc. Gen. Cons. I. 607. l.

³⁾ L. Ker. Magvető 1886. 154. l.

⁴⁾ L. e leveleket a vallásközönség levéltárában, fasc. LVI.

⁵⁾ Uzoni F. J. Hist. Eccl. I. 380. l.

⁶⁾ L. Ker. Magvető 1886. 157. l.

kellott születnie, holott Uzoni szerint apja még 1597-ben is a kolégiumban köztanító volt. Hol és minő szolgálatban volt tehát 1597-ig, előttem ismeretlen. Csak annyi bizonyos, hogy 1597-ben toroczkói pap lett és az maradt 1608-ig a mikor Torda hívta meg id. Varsolczi helyébe.

Tordán halt meg 1622. vagy 1623-ban, mert 1624-ben már Balásfalvi György volt a torda-aranyos köri esperes.

Ennek Samu nevü fia volt pap Kolozsvártt, 1623—1632; 1632. aug. 25-től 1643. nov. 22-ig plébánus. Ennek ismét János nevü fia előbb tordai rector, aztán kolozsvári pap s végre 1661 ápr. 7-től — jun. 3-án cholera-ban történt haláláig püspök.

5. Balásfalvi György, esperes. 1623—1625.

Ezt sem említi Uzoni J. a tordai papok és aranyosköri esperesek közt. Hogy esperes volt, bizonyítja a vallásközönség levéltárában levő két eredeti levele, melyek egyikét 1624. mart. 19-ről irta Radecky B. püspökhez Várfalváról, hova ugy látszik (akkori Várfalvi pap) Arkosi Miklós és Szentgyörgyi nevü mester közti versengés elintézésére szállott volt ki. A másik levél évszám nélkül jun. 26-ról van szintén Várfalváról keltezve. Az első így van aláírva: Datum in possessione Várfalva Anno 1624. 19. marty. Georgius Balásf. Senior Sedis Aranas. etc; a második így: Datum Varfalvini die 26. juni Anno praesenty, Georgius Balasf.⁴¹⁾

Én azt hiszem, hogy ez a Balásfalvi György lett Járai J. után tordai pap, mivel esperes volt s ez időben az esperesek tordai papok voltak.

6. Dálnoki Ferencz esperes. 1626—1634. sept. 10.

1626-ban mint tordai pap és esperes vett részt a „Disciplina Ecclesiastica“ összeállításában.

1628. sept. 25-én tordai esperesnek iratik a Protoc. Partiale Consist. II. 93. lapon is.

1634. sept. 10-én a fasc. rer. scholast. I. 124. l. ez iratik: „Pastor Tordensis Franciscus Dálnoki moritur.“ Uzoni I. tehát tévesen írja, hogy 1640-ben még élt, (Hist. Eccles. II. 854. l.) mert még 1634. szept. 10-én meghalt.

Ennek 2 jeles fia volt: István, később szintén tordai pap; és Mihály kolozsvári tanár. Családi nevük ugy látszik Teleki volt, de

⁴¹⁾ Fasc. LVI. nro. 10. és 18.

a Dálnoki előnevet használták, a mi a XVII. százban rendes szokás volt.¹⁾

7. Dálnoki István, esperes 1634—1660. febr. 21.

1626. még kolozsvári diák volt. Azt hiszem atyja után 1634-ben lett tordai pap.

1640. máj. 28-án említették először tordai papnak a kolozsvári Colleg. matriculájában (Fasc. rer. schol. I. 199.)

1643. nov. 26-án Járai Sámuel kolozsvári plebánus felett predikált Kolozsvártt, mikor aranyosi esperesnek iratik (Fasc. r. sch. I. 234.) Hogy ennek Dálnoki Mihály testvére volt, kitűnik a Fasc. r. sch. I. 179. l., hol 1639. okt. 24-én iratik, hogy testvére látogatására Tordára utazott; ugyanez és dr. Dálnoki N. Lőrincz tanár 1639. nov. 2-án ismét Tordára mennek (fasc. r. I. 181 l.). Ebből az tűnik ki, hogy 1639. okt. 24-én már tordai pap volt.

1645. febr. 23-án a kolozsvári rector (Dálnoki N. Mihály) Tordára utazik, Dálnoki István ottani pap és aranyoszéki esperes neje temetésére (Kereszt. Magvető 1886. 158. l.).

1646. ápril 1-én a Gerendi Márton temetésére ment a püspökkel és kolozsvári profeszorokkal. (U. o.)

1656. febr. 16-án még élt, mert e napon Harasztosi György kolosi pap arra íteltetik, hogy Mészkö megkövetése után menjen be Tordára s Dálnoki István és Solymosi urat kövesse meg. (Prot. Gen. Consist. I. 56. l.)

1660. febr. 21-én halt meg 54 éves korában a tordai temetőben levő sirirata szerint, a mint Uzoni I. írja a Hist. Eccl. II. 850 lapon.

8. Solymosi Koncz Boldizsár 1654—1660.

Kolozsvárt még mint diák oratiót tartott Dálnoki Mihály profes. felett 1647. ápr. 28-án. (Ker. Magvető 1886. 217. l.)

1654. jun. 16. a Zsinatra menők közt említették „Solymosi... ó-tordai pap“ (fasc. r. sch. II. 88. l.) s ekkor D rsben fel is szentelték jun. 21-én. (Prot. Gen. Consist. I. 52. l.)

1656. nov. 20 án a Solymosi Boldizsár lakadalmára Tordára mennek a püspök, plebánus és a Coetusnak (t. i. a kolozsvári diáki társaságnak) 2 követe s nov. 23-án jöttek haza. (f. r. II. 121. l.)

E feljegyzésekből azt következtetem, hogy 1654-ben vagy segédpapnak ment Tordára Dálnoki István mellé, vagy Dálnoki I. a papságról lemondott s Koncz rendes papnak ment oda.

¹⁾ Dálnoki J. után Maksai Tamást említi Uzoni István tordai papnak, de ez nem volt tordai, hanem kis-sárosi pap és küküllő köri esperes. Lásd Protoc. Gen. Cons. I. 6. l.

Uzoni I. azt hiszi (Hist. Eccl. I. 388. l.), hogy Koncz Boldizsár nem pap, hanem rector volt Tordán 1656-ban s azután ment papnak Toroczkóra, de a fenti jegyzések világosan papnak írják; a tordai rectorok ez időről ismereteseek is.

Koncz B. maga jegyezte be a Prot. Gen. Cons. I. 58. l. alá, hogy 1661. ápr. 7-én a Gener. notár. hivatalban néhai Désfalvi Miklós toroczkói pap után ő következett, tehát Désfalvi 1660-ban halhatott meg s úgy következett Toroczkón utána még azon évben Koncz B. Azonban 1661. dec. 22-én már kolozsvári pap lett s később püspök.

Mikor járt akadémián, arról semmi adatot nem láttam.

9. Dersi Lénárt Máté, esperes 1661—1678.

1643. máj. 5-től 1644. ápr. 19-ig isk. főnök volt a kolozsvári colleg.-ban, mikor Iklódra ment papnak. (fasc. rer. scholást. I. 237. l.)

1648. máj. 20-án mint abrudbányai pap hívja meg lakadalmára a kolozsvári diákokat. (U. o. 274. l.)

Uzoni István szerint (Hist. Eccl. II. 868. l.) 1660. ment Abrudbányáról Tordára.

1665. jun. 21-én szenteltetett fel Ny.-Szt.-Lászlón, a mi előttem feltűnő, mert 1661. és 1663-ban is volt zsinat. Hogy 1671. jun. tordai pap és esperes volt, kitűnik a zsinat jegyzőkönyvéből, hol Sztpáli István küküllőköri pap a tordai gymara tett adományát igéri „Dersi uram kezébe küldeni. (Prot. Gen. Cons. I. 82. l.)

1678. jun. 19-én Derzsi Máté „Os ecclae.-nak választatik a meghalt Sztmártoni B. toroczkói pap helyett. (Prot. Gen. Cons. I. 117. l. 9. sz.)

1679. jun. 11-én Toroczkai K. István Consistornak választatik a meghalt Dersi Máté helyett (Prot. Gen. Cons. I. 118. l.) E szerint vagy 1678. végén, vagy 1679. elején halt el.

10. Ajtai Mihály 1679—1684.

1656. ápr. 2-án ment a kolozsvári Colleg.-ból nevelőnek Toroczkó-Sztgyörgyre Toroczkai Zsigmond fiaihoz (fasc. r. sch. II. 110. l.) honnan az ur halála után kitették a szürét¹⁾ 1658. decz. 14-én To-

¹⁾ A 17. száz közepéig az egész Toroczkai család unitár. volt. Az volt e Toroczkai Zsigmond is, kit 1658. febr.-ban az unitár. püspök és a kolozsvári papok temettek el Toroczkó-Szentgyörgyön. (I. fasc. r. sch. II. 149. l.) Özvegye Bánfy Anna kiskoru fiait ref.-nak nevelte s ezektől jött le e család ref. ága. Éppen így unitár. volt az e korban élt az a Toroczkai János is, kinek özvegye Torma Borbára István nevű fiát nevelte r. kath.-nak, kitől származott a r. kath. ág. Így csak a László ága maradt meg unitár.-nak, míg Mária Terézia alatt egyik ága ennek is kath. lett.

roczkóra vitetett rectornak, innen 1660. v. 61-ben Toroczkó-Szt.-Györgyre papnak; felszentelték 1661. ápr. 7-én, itt volt 1670. tavaszáig, mikor Árkosra választották papnak, 1667. jun.-tól ő volt a vallás-közönség főjegyzője, Gener. notár is, 1670-ig.

Meddig volt Árkoson és ki volt a tordai pap egész 1684-ig, nagyon zavarosak az adatok. Uzoni István úgy vélekedik, hogy Ajtai és Magyarosi István együtt egyszerre voltak tordai papok, a mi semmivel sincs igazolva.

Én több okokból azt következtetem, hogy Ajtai M. 1679. a Dersi L. Máté halála után vitetett Tordára Árkosról. 1681. jun. 8-án a zsinat Magyarosit „mint esperest“, Ajtai M.-t mint az „előbb említett ekkla papját“ teszi a tordai gymn. curatoraivá, tehát Ajtairól és nem Magyarosiról iratik, hogy azon ekkla papja. (L. Prot. Gen. Cons. I. 126. 1.) Az Ekklák 1682-ben készült javai conscriptiojában Ajtai M. iratik tordai papnak. (főcons. levéltár E. f.)

1684. nov. 5-én a püspöki visitat. jegyzőkönyvben már toroczkai papnak iratik, Magyarosi pd ez évi oct. 20-án tordai papnak és aranyosszéki esperesnek a kolozsvári colleg. matric.-ban. (fasc II. 403. 1.)

A tény tehát azt hiszem az, hogy Ajtai Mihály 1684-ben Tordáról Toroczkóra s onnan Magyarosi István esperes Tordára ment papnak, azaz helyet cseréltek, Toroczkóról Kolozsvárra vitetett papnak.

11. Magyarosi István, esperes. 1684—1692.

1661. ápr. 7-én a désfalvi zsinaton szentelték fel, mint ádámosi papot. 1666. jul. sztháromsági papnak iratik.

1671. Kövenden tartott zsinatkor már aranyosszéki esperesnek kellett lenni, mert a tordai gymnra adakozók közt Aranyos körből az ő neve van legelől, noha e czim nincs neve után írva. (Prot. Gen. Cons. I. 82. 1.)

Valószínűnek tartom, hogy Sztmártoni Bálint halála után 1678-ban vitetett Toroczkóra s innen 1684-ben Tordára, ámbár erről írott adatot nem láttam. Mint Ajtai alatt látók, a zsinat 1681. jun. 8-án a tordai gymn. egyik gondnokává nevezte ki „mint esperest“, mikor tehát Torda-aranyosköri esperes és pap volt. A tordai gymn. pénzéről 1682—1685. januárig Ajtai és Magyarosi együtt számoltak a kolozsvári főconsist.-ban 1685. jan.-ban. (Prot. Gen. Cons. I. 142. 1.) Ettől 1687. január 21-ig Magyarosi csak egyedül számol. (U. o. 147. 1.)

1684. okt. 20. és nov. 32 én a kolozsv. colleg. matric.-ban azt írja az isk. főnök Köpeczi N. György, hogy „tordai pap és aranyos-

széki esp. Magyarosi I. a püspökkel vizitálni ment Marosszékre. (fasc. r. sch. II. 404. l.)

1687. jun. 1-én a Gener. Consist. protoc.-ban is (152. l.) tordai papunk iratik.

12. Dersi Simon Pál esperes 1693. † 1706. ápr. 11.

1677. — lett pap Somogyomban.

1680. — volt Szováthon

1687. — esper. lett Maroskörben.

1693. — lett tordai pap.

1693. máj. 31-én a vargyasi zsinaton tétetett esperesnek Aranyoskörbe (Prot. G. C. I. 174. l. nro 40.)

1699. jun. 21-én a kolozsi zsinat jegyzőkönyve szerint Dersi Pál tordai papot és esperest a visitatio részegeskedésért felfüggesztette volt hivatalától, most kegyelemből megengednek neki (Prot. Gen. Cons. I. 201. l.)

1701. jan. 16-án tartott főconsist. részegeskedésért 24 forintra bünteti (u. o. 207. l.)

1706. ápr. 11-én meghalt Tordán.

13. Sztiványi Bartók János. 1706. ápr. — † 1710. jul. 18. Szülői toroczói lakósok voltak. A tordai iskolából 1689. oct. jött a kolozsvári Collég. ba.

1698. óta rector volt a tordai gymn. mellett.

1706. ápr. 11-től a rectoriás mellett vitte a papságot is.

1710. jul. 18-án halt meg Tordán pestisben.

Uzoni István történészünk mint jeles tanítót, papot és írótl emliti. Különösen kiemeli „Az unitárius atya fiaknak valástételek“ cz. confessioját, melyet a Károlyi Sándor neje Barkóczi Krisztina kívánságára írt 1707-ben Mándokon, midőn a Rákóczi F. idejében Magyarországra menekült volt.¹⁾ Mind az ekklának, mind a gymnasiumnak több szép fekvőséget hagyományozott.²⁾

14. Ádamosi György 1710. — † 1719. oct. 18.

1705. máj. 10-én ment a Colleg.-ból papnak Kolozsra (fasc. r. sch. IV. 29. l.)

1707. jun. 26-án szentelték fel Haranglábbon (Prot. Gen. Cons. I. 223. l.)

1710. választatott Tordára, hol meghalt 1719. oct. 18-án.

15. Kereszturi Sámuel 1719. decz. 14. — 1724.

A kolozsvári colleg. és minden javadalmak elvétele után, e

¹⁾ E Confessiot. Uzoni I. egészen közli Hist. Eccl. I. 397—405. l.

²⁾ I. Leopoldtól nyert nemes levele megvan dr. Bartók Istvánnál Kolozsvárt.

colleg. melletti tanárságból, nem lévén miből fizetni, 1719. decz. 14-dikén Tordára ment papnak, hová mint egyházunknak akkor legghiresebb szónokát nagy lelkesedéssel választották meg. Itt is megköreste a szerencsétlenség, mert az ő papságában foglalta el gr. Virmond Hugo Damian a tordai templomot és épületeket. Midőn ezt megelőzőleg mindenféle ígéretekkel csábította a gróf őt is az átállásra, azt kérdezte, „hát örök életet adsz-e?“. Elbetegesedvén, 1724. visszament Kolozsvárra.

16. Dersi Josiás 1724. — 1735.

1713. jan. 7-én a főcons. mint diákot kolozsi papnak rendelte (Prot. G. C. I. 247. l.)

1724. jan. 19. án a főcons. Kolosról Tordára rendelte (Prot. G. C. I. 313. l.)

1735. jan. 15-éu Ny.-Szt.-Lászlóra rendeltetett (Prot. Gen. Cons. I. 380. l.), de úgy látszik, nem oda, hanem Várfalvára ment későbbi rendeletből, hol meghalt 1741. máj. 30-án.

17. Dersi Gergely István 1735. ápril. — 1743.

1716. máj. 6-án ment mint isk. főnök Szőkefalvára papnak; onnan Kálba, majd Szt.-Lászlóra.

1735. jan. 15-én a főcons. Ny.-Szt.-Lászlóról Tordára rendelte, úgy, hogy ha el nem menne, hívják meg toroczkói tanító Csukor Györgyöt (Prot. Gen. H. I. 381. l.) De elment. mert

1745. jan. 16-án a főcons. Tordáról Széplakra rendelte (Prot. G. II. 39. l.) Azonban azt hiszem 1743-ban tiszt. nyugalomba bocsátott, mert Bencze Pál 1743. júliusban lett tordai pap, úgy, hogy a nyugalomból ment Széplaki papságra ekkor. Végre 1751. Mészköre vitetett.

A Dersi G. István kéziratban maradt művei közül Uzoni a következőket említi fel:

1. Diacrisis, seu Tractatus Theologico-Diacriticus quatuor Religionum in Transylvania Receptar. praecipua Capita et Fundamenta Complectens.

2. Dyaxiposis totius Apocalyseos: Conciones 59 et Dimidia, usque XII. Caput Apoc.

3. Alphabetum sacrum, i. e. Rerum et Vocum in S. s. existentium Interpretationes Theologicae et morales.

4. Tabula Chronologica Cxti D. Nativitatem Cxnae fidei originem inde in varias sectas recessionem repsebet.

5. Rövid leírása, hol s mikor kezdetett az Isten Háromságnak nevezetelni.

6. Próbakő (L. Uzoni Hist. Eccl. II. 853. l.)

17. Bencze Pál 1743. jul. — † 1755. nov. 15.

1739. áprilban ment a kolozsvári colleg.-ból Toroczkóra tanítónak; innen

1743. jul.-ban Tordára papnak, s mint ilyent

1744. jun. 13. szentelték fel.

1754. jun 11-én köri jegyző lett.

1755. nov. 15-én meghalt Tordán (fasc. r. sch. V. 122 l.). Temetésére mentek Kolozsvárról nov. 19-én Sztábrahám M. rector, Pálfi Béni és Agh István professorok s Fejérvári Sámuel pap prédikálni. Eltemették nov. 20-án s haza jöttek nov. 22-én. (U. o.)

Felesége volt Agh Susa, az Agh Isvtán püspök testvére, kinek temetésére utazott Kolozsvárról Agh I. püspök 1759. márt. 31-én (fasc. r. V. 191. l.).

Egyik leányát, Bencze Susát elvette Nagy Mihály tordai rector 1761. máj. 19 én Agh I. profes. házánál Kolozsvártt.

A másik leányát, Bencze Juditot vette el 1765. febr. 13-án Sárdi István ádámosi pap szintén az Agh I. házánál (fasc. r. V. 331. l.)

Korának egyik leghiresebb szónoka volt.

18. Bencze József 1756. ápr. 24—1770. febr. 11.

1743. sept. 7-én a Collég.-ból ment Toroczkóra tanítónak, testvérbátyja Bencze Pál helyébe, a kit 1756. ápr. 24-én követett a tordai papságban is. Felszentelték 1756. jun. 19-én.

1770. febr. 11-én halt meg Tordán. (Uzoni I. 424. l.)

E két Bencze a h.-almási papnak Bencze Andrásnak volt fia, mindkettő hires szónok.

19. Geyza József 1770. mart. 24.—1772. ápr. 24.

A kolozsvári Collég.-ban hires iskola-főnök (senior); már senior korában is keresett jeles szónok. E hivatalból rendeltetett Tordára papnak 1770. mart. 24-én (fasc. r. sch. VI. 40. l.).

1772. jan. 28-án a főcons. Toroczkóra rendelte, hová a törvény szerint bizonyosan ápr. 24-én költözött át és itt volt 9 évig, sokat betegeskedve. (Prot. Gen. Consist. II. 339. l.) Innen 1781. máj. 13-án Kólozsvárra vitetett papnak.

20. Szőcsi Miklós, esperes. 1772. ápr.— 1784.

1772. jan. 23-án a főcons. Árkosról rendelte Tordára. (Prot. G. C. II. 336. l.) Árkoson esperes volt s itt is esper. maradt, mert

a helyébe Árkosra rendelt Mihály István toroczkói pap is esper. volt s az maradt Háromszéken is.

21. Ifj. Kozma Mihály, 1784. ápr. 1. — 1791. ápr. 24.

A tordai gymnál rector volt 1781. febr. 1. — 1784. ápril 1-ig. 1784. ápr. 1-én pap lett helytt Tordán.

1791. márt. 16-án a Repr. Consist. Tordáról Várfalvára rendelte; Várfalváról Koncz Gergelyt Toroczkó-Szent-Györgyre s Toroczkó-Szentgyörgyről Sárdi Istvánt Tordára. (Prot. Repr. Cons. 2.d. 16 l. 25. sz. a.)

1799. márt. 30-án a Repr. Consist.-tól Várfalváról Bágyonban kéredezik, (Repr. C. 2. 207 l.), hol meghalt 1815. (Repr. Cons, márt. 28-diki ülés Prot. G. C, VII. 443 l. 110 l.)

A többször említett Uzoni-féle Hist. Eccl.-nak apja, id. Kozma Mihály után folytatója volt.

22. Sárdi István 1791. ápr. 11. — † 1795. jan. 18-án.

1763. decz. 1-én a Colleg.-ból rendeltetett Ádámosra papnak.

1772. ápr. 23-tól toroczkó-sztgyörgyi pap volt 1791. ápr.-ig.

1795. jan. 18-án halt meg Tordán, a mint fia, József, feljegyezte. (L. Repr. Consist. 1795. febr. 8. 2. sz. 128. l.)

23. Kovács István 1795. máj. 1-től — 1797, máj. 1-ig.

1773. jun. 12-én mint Csegezi papot szentelték fel.

1795. máj. 1-én köszöntött be Tordára papnak, honnan

1797. jun.-ban a főcons. Szindre rendelte. (Prot. G. C. V. 94 l. 31. sz.)

24. Deáki Ferencz 1797. máj. 1. — 1800 jul.

1797. jun. a főcons. mint Hévízi papot rendelte Tordára (Prot. V. 92. l. 27. sz.)

1800. jun. 28-án Rákosra rendelte, (Prot. Gen. Cons. V. 321 l. 33 sz.), a hová ő maga kéredezett a Repr. Consis-tól jun. 15-én az elhalt Marósi Márton helyébe (Repr. Cons. 2—261 l. 42 o.)

1801. meghalt F.-Rákoson. (Repr. Cons. 3. K.37 l. 14 sz.)

25. Máté Elek 1800. aug. 1. — 1805. ápr. 24.

1786—1793. Csókfalvi pap.

1799. márt. 30-án mint abrudbányai pap ellen az ekkla panszol (Repr. Cons. 2—207 l. 13. l.)

1800. jul. 20. Repr. Consist. ülésben Torda kérte papjának (u. o. 263. l. 2. sz.) s jul. 27-én jelenti 5. sz. a. h. meg is választotta. (Repr. Cons. 2—265. l. 5. sz.)

1805. jan. 19-én a főcons. mint tordai papot, saját kérelmére ápr. 24-től tisztos nyugalomba bocsátotta, (Prot. Gen. C. VII. 78 l.

68. sz.) mejbeli fájdalmai miatt. Ez évi ápr. 24. Kolozsvárra költözött, felesége Som b o r i S u s a házához, (mely ház van a piaczról az óvárba bejáró utca czegletén jobbra, mely hajdan a Heltaié volt.) Egyetlen leányát, Susát elvette Jónás Ferencz városi tanácsos.

Máté Elek egész szenvedélylyei gyűjtötte az unitárius ritka kézirati műveket; a mint egy jegyzésében láttam, több, mint 50 darabot másolt le saját kezüleg, s igen sokat latinból magyarra is fordított. Mily kár, hogy ezek halála után — a mint szokott történni — hihetőleg előbb a padlásra, s azután a fáskosárba kerültek.

A tordai ekkla ugyane főconsban 69. sz. a. a jénai egyetemen levő Molnos D.-t kérte papjának, s a főcons. bele is egyezett, ha neki is kedve lesz. Molnos készséggel ajánlkozott is, de a közben Kolozsvártt felállították az 5 ik tanári széket, s arra ötöt választották meg.

26. Kiss Mihály. 1805. ápr. 16. — 1813. Apja Kiss Mihály előbb szt.-mihályi mester, utóbb kis-solymosi pap volt. Született Énlakán, hol akkor az apja pap volt 1781. ápr. 19-én. Tanult Tordán 1794-től, 1799. szept. 1. Kolozsvárra ment.

1805. ápr. 16-án a Repr. Cons. mint togásdiakat rendelte Tordára papnak. (Prot. Repr. Consist, 3—299. l.) s elment ápr. 26-án.

1803. nősült, elvévén Koncz Susánnát, a Koncz Gergely toroczko-szentgyörgyi pap és esp. egyik leányát.

1813. máj. 19. a Repr. Consist. Tordáról Vargyasra rendelte. (Prot. VII. 223. l. — 104. o.) Itt volt 1826-ig, mikor a szentmihályi ekkla papja lett, hol meghalt 1837. márt. 8-án.

Egyetlen fia, 3 ik Kis Mihály jelenleg s.-árkosi lelkész és nyug. esperes.

27. Barabás Sámuel, esperes 1813—1822. ápr. 24.

1809. ápr. 9-én a Collégiumból ment Abrudbányára papnak.

1812. jul. 4. Esperes lett Aranyoskörben, a zsinaton. (Prot. Gen. Conv. VII. 83. l. 125. sz.)

1813. máj. 19-én a Repr. Consist. Abrudbányáról Tordára rendeli. (Prot. VII. 223. l. 104. o.)

1822. jan. 23-án a főtanács Tordáról D.-Szentmártonba rendelte az innen Abrudbányára rendelt Kanyaró Mihály helyébe, Tordára pedig a még Bécsben akadémián levő A.-rákosi Székely Sándort. (Lásd Gen. Cons. Protoc. VIII. 655 l. 53 sz. a.)

28. Ar.-Rákosi Székely Sándor 1822. jun. 6. — 1831. ápril 22. Akadémiára ment 1820. nov. 17-én.

Akadémiáról lejövén, 1822. jun. 6-án lett tordai pap, a holer

évi szept. 1-től mint pap is tanított a gymnasiumban theolt. görög- és német nyelvet.

1830. aug. 22. Rector lett a tordai gymnál, de a papságot is vitte 1831. ápr. 22-ig.

1832. aug. 23 án tartott zsinat a kolozsvári Collégiumhoz választotta meg a theologia tanárának. Püspök lett 1845. aug. 25-én meghalt 1852. január 27-én.

29. D a r k ó M i h á l y 1831. ápr. 22. — 1832. szept. 1.

1829. szept. 1-től Kolozsvártt isk.-főnök volt s mint ilyen rendeltetett s 1831. ápr. 22-én ki is ment Tordára papnak.

1832. szept. 1-től a tordai gymn. rectora lett.

1849. aug. 26-án meghalt Zilahon Cholerában, a mint a zsigibói fegyver-lerakás után a Kővári László szekerekkel és ennek öcsésével, Kővári Endrével Zsigibórol Tordára menetközben Zilahra értek.

30. F ü z i J á n o s 1832. szept. — 1837. márt.

Kolozsvártt isk. főnök volt 1832. júl—aug-ban.

1832. szept. 17-én a Repr. Consist. 298 sz. Tordára papnak nevezte.

1837. márt. 8-án eltemetettet Tordán, (tordai ekkla matric.)

31. G y ö n g y ö s i I s t v á n 1837. ápr. 29. — 1844. decz. 1-ig.

1833. márt. 3-án Kolozsvártt segédlelkésznek választatott, 31-én beköszöntött.

1836. febr. 13. püspöki felhatalmazást nyert teljes papi-szolgálatra.

1837. ápr. 29. Tordára vitetett rendes lelkésznek s 30-án beköszöntött.

1844. decz. 1-én Vargyasra ment papnak.

32. A l b e r t J á n o s 1845. febr. 8. —

Szül. 1821. szept. 11-én Ny.-Szt.-Lászlón, hol atyja, Albert János szintén lelkész volt. Tanult Sz.-Kereszturon 1830—1839-ig, mikor szept. 1-én a kolozsvári Collégiumba ment, hol 4 év alatt a felsőbb osztályokat végezvén, másfél évig jogot hallgatott, mely idő alatt félévig volt Kriza mellett káplán s egyszersmind köztanító is.

1845. febr. 8-án köszöntött be a tordai papságba, hol 40 éves jubileumát is megtartotta 1885. febr. 8-án az egész város kitüntető részvételével. Róla elmondhatja a tordai ekkla: „Ez az én szerelmes fiam, kiben megnyugodtam“. 40 évig még egy pap sem volt idáig Tordán. Mint rendes tanár működött a helybeli gymn. mellett is, mely körül szintén hervadhatlan érdemei vannak. E gymnasiumot 1849-ben ő élesztette újból életre, vezetvén ügyeit, mig 1850. máj.

1-én Sebes Pál rectorrá kineveztetett. Mint ideiglenes rector még két versen tett a közügynek hasznos szolgálatot, u. m. 1856/7. és 1864—66 isk. években.

Több egyházi beszédek között adott ki egy Imakönyvet,¹⁾; irt egy „Erkölcsant“, mely kéziratban gymnasiumunkban kézikönyvnek használtatik. A Keresztény Magvetőben is több dolgozata jelent meg, melyek közül a „Pályám emlékezete“ című jubileumi beszéde külön lenyomatban is kiadatott.

BENCZÉDI GERGELY.

---

¹⁾ Imakönyv, Templomi használatra, irta: Albert János tordai unitárius lelkész. Kolozsvártt, 1873.

LUXUS A NEVELÉSBEN.*)

Oly eszmét, tárgyat említék, melyről igen sokat irtak és irnak; még többet beszéltek és beszélnek mindennap, a nélkül, hogy valaki meghatározta volna, hogy tulajdonképpen mi a luxus. Ha természeti szükségjeink kielégítését vesszük mértékül, akkor mindaz, a mivel mai nap foglalkozunk, a mit művelünk, mind luxus s korántsem érdeмли meg azt a kárhoztatást, ócsárlást, a mivel illetetik; mert emberi természetünkбől szükségesképpen következik, sőt az emberiség fejlődésének, művelődésének, szóval a mai civilizációnak alapja és indító oka. A biblia értesítése szerint, egy pár ember élt paradicsomi ártatlan, mondjuk természetes életet, mint a természet gyermekei; a tiltott gyümölcs élvezése, azaz öntudatra jutás után a nőnek fájdalmakat kellett szenvednie, a férfinak fáradsággal keresni eledelét. A klasszikusoknak nevezett görögök és rómaiak mythológiája szerint az egész emberiség élt paradicsomi öntudatlan boldog életet, mignem Jupiter istenségre jutása után e paradicsomi életet megszüntette; az emberek szívében vágyakat ébresztett, hogy az embert vágyainak kielégítése és megélhetés végett különböző mesterségek feltalálására szorítsa. Ez által az embert erői fejlesztésének, a civilizációnak útjára szorította. Ma már a természetes szükségeket véve mértékül, mindnyájan luxust űzünk étkezésben, ruházkozásban, egyéb foglalkozásban. Igen természetes, így hozza ezt magával az ember szelleми és testi tehetségeinek érvényesülni akarása.

Ez állításunk szerint gyermekeink nevelésében is luxust űzünk; holott a gyermekek nevelését oly fontos dolognak tartjuk, miszerint azt gondoljuk, hogy talán soha sem teszünk eleget. Azért helyesebben azt kellene mondanunk, hogy a gyermekek nevelésében nem mindent teszünk helyesen s nem a maga idejében. Egyebekben luxusra vezető hajlamainknak, tetteinknek szabályozója a józan okosság, a hasznosság és szép iránt való érzékünk, gyermekeink nevelésénél a nevelés céljának a megértése.

---

*) Felolvastatott január 29-én a Dávid F.-egylet felolvasó gyűlésén.